

Παθήματα, γιατροί και γιατρικά στου Μακρυγιάννη τα γραφτά

Γιάννης Πατσώνης,
Παιδίατρος

Ο Μακρυγιάννης γεννήθηκε τον Ιανουάριο του 1977, σ' ένα λόγγο, στο χωριό Αβορίτι έξω από το Λιδορίκι. Κι όπως γράφει ο ίδιος: "Είχε πάει η μητέρα μου να μαζώσει καλαμποκιές για τα ζώα και με γέννησε και με τύλιξε με τις καλαμποκιές ... μόνη της η καημένη κι αποσταμένη εκιντύνεψε και αυτείνη τότε κι εγώ. Ξελεχώνεψε και συγυρίστη, φορτώθη ολίγα ξύλα και έβαλε χόρτα απάνου εις τα ξύλα και από πάνω εμένα και επήγε εις το χωριόν. Σε κάμποσον καιρόν έγιναν τρία φονικά εις το σπίτι μας και χάθη ο πατέρας μου". Και ο βιογράφος του Γιάννης Βλαχογιάννης συμπληρώνει: "Η μήτηρ του αφού τον εγέννησε επί των τραχέων ορέων της Δωρίδος, τον εγαλούχησεν επί ολόκληρον τετραετίαν ως θρεφτάρι".

Από εφτά χρονών παιδί άρχισε να δουλεύει στην Λειβαδεία όπου είχαν καταφύγει. Μέχρι 15 ετών πολλά υπέφερε. Από ηλικίας 19 ετών μέχρι των αρχών του 1821 ασχολήθηκε με το εμπόριο και κέρδισε αρκετά ώστε όταν άρχισε ο αγώνας είχε ικανή περιουσία. Κατά την πορεία της επανάστασης για την λευτεριά της πατρίδος ξόδεψε το βίός του για να βοηθήσει τον απελευθερωτικό αγώνα. Σε ηλικία 23 ετών μειείται στην φιλική εταιρεία. Και από τότε ο άδολος αυτός πατριδοφύλακας έλαβε μέρος σε πολλές μάχες με αφοβία, ανδρεία, αυτοθυσία: στην μάχη του Πέτα, στην πολιορκία της Άρτας, στην μάχη για την άλωση της Υπάτης, στην μάχη της Βελίτσας, στην πολιορκία του Νεοκάστρου, στους Μύλους του Ναυπλίου, στην άλωση και την πολιορκία της Ακρόπολης και σε όλες τις μάχες που δόθηκαν στις γύρω θέσεις του στρατοπέδου του Πειραιά με τον στρατό του Κιουταχή.

Στην Άρτα τον έπιασαν οι Τούρκοι και τον κλείσανε στο κάστρο, εβδομήντα πέντε μέρες τον τυράννησαν με βασανιστήρια, όμως δεν μαρτύρησε το μυστικό της Φιλικής Εταιρείας. Παρά λίγο γλύτωσε το κρέμασμα. Άλλη φορά, γράφει ο ίδιος, "πήγαν να με χαλάσουνε και μ' έβαλαν σ'

ένα μπουντρούμι κι απ' τα χτυπήματα επρήστηκε το σώμα μου και κοντήλιασε και ήμουν εις θάνατο. Έταξα αρκετά χρήματα ενού Αρβανίτη να βγω να μη ιδή γιατρός και να πάρω και γιατρικά και τα χρήματα". "Ανήρ τοιούτος δεν έμελλε ταχέως να αποθάνη" συμπληρώνει ο Βλαχογιάννης, "τότε, και πολλάκις ύστερον", έδειξεν ότι "η ψυχή του ήτανε βαθειά".

Σε μερικές από τις μάχες αυτές ο Μακρυγιάννης παρά λίγο να χάσει τη ζωή του. Τραυματίστηκε πολλές φορές και κέρδισε πληγές που τον βασάνιζαν ως το τέλος της ζωής του. Την πρώτη πληγή στην μάχη του Πέτα όπου "σκοτώθηκαν τρεις από μας και έξι πληγωμένοι. Επληγώθηκα κι εγώ ολίγον εις το δεξί ποδάρι" γράφει. Κατά την φυγή των προσφύγων από την Άρτα, ανέλαβε να προστατεύσει τους δυστυχείς Αρτηνούς όπου έρχονταν ξυπόλυτοι και γυμνοί και νηστικοί, τότε όπως γράφει "πούντιασα εις τον δρόμον κι από το κιντέρι μου (στεναχώρια) αρρώστησα και πήγα να πεθάνω. Είχα πέντε γιατρούς. Άνοιξε η μύτη μου και δεν στανιάριζε, το αίμα πήγαινε λεγένια και μόβαιναν φτήλια μέσα. Κι έκαμα άρρωστος εις τον κίντυνον ως το Μάρτη. Πιάστηκαν τα ποδάρια μου, δεν έβλεπα κι' από τα μάτια. Αφού ήμουν αδύνατος πολύ και δεν μπορούσα να κινηθώ ήρθε ο αδερφός μου και με πήρε εις το Σάλωνα, σ' ένα χωριόν ονομαζόμενον Σερνικάκι. Και εκεί αλλάζοντας τον αγέρα, ανάλαβα από αυτό και περιποιήσιν συγγενική".

Τον Ιούνιο του 1825 δόθηκε η νικηφόρα μάχη στους Μύλους του Ναυπλίου, όπου αποφασιστική στάθηκε η συμμετοχή του Μακρυγιάννη ο οποίος "έδειξε απaráμιλλα θαύματα ηρωϊσμού". Εκεί όμως πυροβολώντας τον οι Τούρκοι τον λάβωσαν σοβαρά στο δεξί χέρι. Το μολύβι που τον χτύπησε ήταν μεγάλο "από μουσκέτο" και "τούφαγε" όλα τα κόκκαλα. "Μόπεσε το σπαθί από το χέρι, δεν βασιέταν το αίμα, τύλιξα το χέρι εις το πουκάμισο να μην ιδούνε οι άνθρωποι. Αφού ο

πόλεμος τελείωσε με πήραν και με πήγαν εις την φρεγάδα την Γαλλική “γύρευαν να με κρατήσουν μέσα εις την φρεγάδα δια να με γιατρέψουν. Εγώ δεν θέλησα. Μόδεσαν οι γιατροί το χέρι”. Όμως “η πληγή του χεριού μου πήγαινε κακά. Πρήστηκε το χέρι μου και γίνη τούμπανο. Γύρευαν να μου το κόψουν εις τον νόμον οι γιατροί, γιατί καγγραίνιασε, τριανταοχτώ μερόνυχτα δεν έκλεισα μάτι. Μ’ ετοίμασαν εις θάνατον, έφερε όλα τα σύνεργα ο γιατρός να μου το κόψη”. Γλύτωσε τον ακρωτηριασμό τότε στο Ανάπλι, γιατί όπως μας πληροφορεί στην συνέχεια, όταν πήγε ο γιατρός για να του κόψει το “τουμπανιασμένο” χέρι του, ο Μακρυγιάννης σηκώθηκε πάνω και τον κυνήγησε με το γιαταγάι του “και γκρεμίστη κάτω από την σκάλα —ο γιατρός— και γλύτωσε, ειδή θα τον πάστρευα”.

Και έφυγε από το Ανάπλι και ήρθε στην Αθήνα, όπου βρισκόταν τότε ο φημισμένος εμπειρικός Τούρκος γιατρός, ο Χασάν Αγά Κούρταλης, γνωστός ιδιαίτερα στα στρατεύματα της Ανατολικής Ευρώπης, όπου είχε δράσει. Ο Οθωμανός αυτός γιατρός είχε φτάσει στην Αθήνα, ακολουθώντας το σώμα του Ανδρούτσου. Ο Μακρυγιάννης, που τον γνώριζε από τον καιρό που πολεμούσε με τον Οδυσσέα στην Ρούμελη - τον είχε εμπιστοσύνη - και πράγματι πέρασε ο κίνδυνος και σε έξι μήνες μετά παντρεύτηκε την Αικατερίνη Σκουζέ.

Το τσακισμένο χέρι του όμως δεν έγινε ποτέ εντελώς καλά γι’ αυτό όταν κατετάχθη στο τακτικό σώμα “εγυμνάζετο ως απλούς στρατιώτης δια ξυλίνου όπλου ένεκα του τραύματός του”.

Στις μάχες που έγιναν γύρω από την Ακρόπολη, τον Οκτώβριο του 1826 τραυματίστηκε σοβαρότερα από κάθε άλλη φορά στο κεφάλι. Να πως το περιγράφει ο ίδιος: “Με ντουφέκισαν οι Τούρκοι, τους ντουφέκισα κι εγώ εις τον σωρό. Μου δίνουν ένα ντουφέκι και με πληγώνουν εις τον λαιμόν. Τότε έπεσα. Ο τόπος ήταν στενός, οι άνθρωποι τζακίστηκαν πατούσαν απάνου μου και διάβαιναν και, στενός ο τόπος, μ’ αφάνισαν. Έβλεπαν και τα αίματα, έλπιζαν ότι είμαι σκοτωμένος”. Μα σε λίγο σηκώθηκε όρθιος και “μισοτραλισμένος” πολεμούσε με τους άλλους περισσότερο από τρεις ώρες. Οι Τούρκοι όμως όρμησαν και τον ξαναπλήγωσαν στο κεφάλι, “εις την κορφή. Γιόμωσε το σώμα μου αίμα”. Οι άνθρωποι του γύρευαν να τον πάρουν μέσα στο κάστρο της Ακρόπολης, μα αυτός αρνιόταν. “Ξαναλαβώνομαι κι εγώ πίσω εις το κεφάλι πολύ κακά”. Το μάλω-

μα του φεσιού του έφτασε ως μέσα στα κόκκαλα κι ακούμπησε “εις την πέτza του μυαλού”.

Την αυγή πιάστηκε ο πόλεμος, τελείωσε το βράδυ. Η κατάσταση του ύστερα από τις λαβωματιές ήταν τόσο άσχημη που ούτε ο γιατρός ο Κουρτάλης δεν δέχονταν να τον “επιχειριστή” γιατί ήταν βαριά και είχε στραγγίξει το αίμα του όλο. Ο γιατρός τον ανέλαβε, αφού πρώτα ζήτησε υπογραφές όλων όσων βρίσκονταν μέσα στο κάστρο, που έγραφαν πως δεν θα έχει καμιά υποψία ο ίδιος, αν τελικά πέθαινε ο Μακρυγιάννης. “Τότε με ‘πχειρίστη, κινδύνεψα να πεθάνω από τους πόνους του κεφαλιού και το πάτημα όπου μόκαναν εις το σώμα μου, στην μέση μου, κάτι μου χάλασε μέσα αυτό το πάτημα και με πάγει αίμα ως σήμερα”. Γι’ αυτό και ο Βλαχογιάννης γράφει ότι: “Σωματικώς ο Μακρυγιάννης ήτο πλέον ανάπηρος ένεκα του πλήθους των πληγών. Αφ’ ης ημέρας έλαβεν επί της κεφαλής τα βαρέα τραύματα πολέμων υπέρ της Ακροπόλεως, μέχρι τέλους του 1832 τρις και τετράκις είχαν ασθνήση σοβαρώς. Εν Πειραιεί εμάχετο έχων όλον σχεδόν το σώμα εντός επιδέσμων. Η κεφαλή, η δεξιά χείρ και η οσφύς ήταν συντετριμμένα, υπέφερε λίαν επί της φλογώσεως των πληγών”. Οι πληγές αυτές αφόρμιζαν κάθε τόσο. “Τα τραύματά του, τα αενάως φλέγοντα και στάζοντα ήσαν προς αυτον η τραγικώς συμβολική εικών των αστείρευτων τραυμάτων της πατρίδος”.

Από σχετικά ιατρικά πιστοποιητικά περιόδου 1835-1838 παρουσιάζουμε αποσπάσματα για την κατάσταση του Μακρυγιάννη: “Επί του μετωπικού και του κατ’ ινίου οστού παρατηρούνται κοιλότητες άνευ σχεδόν οστών ... Τοιαύτα τραύματα παράγουσι, ζάλας, συμφορήσεις, διαρκείς κεφαλαλγίας” Δρ. Λιντερμάουερ, βασιλικός ελληνικός αρχίατρος.

“Οι υποφαινόμενοι ιατροί επισκεφθέντες των στρατηγών Μακρυγιάννη πάσχοντα από φλεγμονών πρώτον του βραχίονος εκ των παλαιών τραυμάτων και εις εμπύωσιν αποσταθείσαν και ύστερον από σποραδική χολέραν, από την οποίαν μόλις δια της Ιατρικής τέχνης εσώθη, πιστοποιούμεν ότι δεν δύναται να υποφέρει κακουχίας και κόπους και να είναι μακράν ιατρικής βοήθειάς”. Δημ. Μαυροκορδάτος, καθηγητής, γιατρός Ν. Κωστής.

Επειδή ο Μακρυγιάννης ήταν ο εμπνευστής και ο βασικός εμψυχωτής της Επανάστασης της 3ης Σεπτεμβρίου 1843, που ανάγκασε τον Όθωνα να παραχωρήσει Σύνταγμα, έπεσε στην δυσμέγεια της μοναρχίας.

Τον Απρίλιο του 1851 με το συκοφαντικό αιτιολογικό ότι οργάνωσε συνωμοσία εναντίον του Όθωνα ετέθη σε κατ' οίκον περιορισμό. Τον Δεκαπενταύγουστο μεταφέρεται άρρωστος στις φυλακές του Μεντρεσέ “και τον ραπίσανε, τον προπηλακίσανε, και τον κρίνουνε σε μια δίκη που ήτανε μια μεγάλη αδιαντροπιά” γράφει ο Σεφέρης.

Να τι έστειλε διαμαρτυρόμενος στις εφημερίδες ο ίδιος ο Μακρυγιάννης – καμιά όμως δεν τόλμησε να δημοσιεύσει την διαμαρτυρία του αυτή. “Πότε ακούσατε ότι είμαι θηρίον εις την κοινωvία; Πότε έβλαψα την πατρίδα; Έχω δύο πληγές εις την κεφαλήν, άλλην εις τον λαιμόν, άλλην εις την χείραν, ήτις ως εκ τούτου δεν έχει κόκκαλα, άλλην εις την πόδα και άλλην εις την γαστέρα, και είμαι ζωσμένος με τα σίδερα και φυλάττω τα έντερα εντός αυτής. Αυτάς τας πληγάς τας έλαβον δια την πατρίδα και όταν αλλάξη ο καιρός, οι δριμύτατοι πόνοι με καθιστώσι παράφρονα”.

Μετά λίγες μέρες, τον μεταφέρουν από τις φυλακές στο απομονωτήριο του Στρατιωτικού Νοσοκομείου. “Αφού προηγουμένως ο μοίραρχος Πτολεμαίος τον ερράπισε, τον ωδήγησε πεζή χλευαζόμενον και ωθυόμενον δια των υποκοπώνων υπό των στρατιωτών εις το Νοσοκομείον, όπου εφυλάκισεν εις στενόν και άθλιον δωμάτιον. Εν αυτώ μένων έπασχεν ο Μακρυγιάννης υπό της υγρασίας και δυσωδίας”. Τον Μάρτιο του 1853

καταδικάστηκε από το Στρατοδικείο σε θάνατο “ένοχος εσχάτης προδοσίας”. Από το δικαστήριο ωδηγήθηκε στην φυλακή πάλι μέσα στο Στρατιωτικό Νοσοκομείο. Μιλώντας για την παραμονή του εκεί ο γιατρός Γούδας είπε ότι “ο Μακρυγιάννης ετάφη ζών”. Ο αρχίατρος Τράϊμπερ που τον επισκέφτηκε γράφει πως το δωμάτιό του ήταν “δωσωδέστατον και ρυπαρότατον”. Η ποινή του θανάτου μετεβλήθη και τον Σεπτέμβριο της άλλης χρονιάς, 1854, αποφυλακίστηκε.

Όμως η διαμονή του στην φυλακή και νέες αρρώστιες – κήλη και προστάτης – τον είχαν εξαντλήσει σωματικώς. Παρ' όλα αυτά “δεν έχασε, ψηλός και λεπτός ως ήτο, τον αέρα της λεβεντιάς της ουδέποτε γηρασκούσης, αλλά θαλλούσης πάντοτε”. Παρά την αποφυλάκισή του δεν έλειψαν οι εναντίον του ενοχλήσεις. Να τι γράφει το 1859. “Αφού με λευτέρωσαν και πήγα εις το χαλασμένο μου σπίτι ... μ' ανάδωσαν οι πληγές την μια Λαμπρή επέρσι και την Λαμπρή οπού πέρασε ... πήγα εις την σπηλιά οπούνε εις το περιβόλι μου να ξανασάνω και με στανιό και ακουμπώντα με το ξύλο έσωσα εκεί, μου ρίχνουν πέτρες και με χτυπούν και μαγαρισιές ανθρώπινες πάνω μου “Φάγε από αυτές στρατηγέ Μακρυγιάννη, να χορτάσης, οπούθελες να κάμης σύνταγμα”. Και μ' ανοίγουν τόσες νέες πληγές από τα χτυπήματα κι από τα αγκυλώμα-

τα, και με πάγει ως την σήμερον το όμπιον, και το αίμα από μπροστά και από πίσω, εσάπισα, εσκουλίκισα. Κι ανήμερα με χτύπησαν πολύ, έμεινα νεκρός, δεν στανόμου ζωντανός είμαι ή πεθαμένος”.

Στις 27 Απριλίου 1864 πέθανε “εξ υπερβாலούσης σωματικής εξαντλήσεως”. Στον επικηδεϊό του λόγο ο ιατρός Αναστάσιος Γούδας είπε: “Αποκαλύψατε την κεφαλήν και θέλετε εύρη ανωτέρω του δεξιού μετώπου εν πολύτιμον παράσημον μίαν ουλήν και υπ’ αυτήν κάταγμα μετ’ εισθλάσεως, αποκαλύψατε τον τράχηλον και θέλετε εύρη πολυτιμότερον παράσημον, σφαίραν εχθρικήν εγκυστωμένην και άχρι της σήμερον εις τας σάρκας του στρατηγού. Αποκαλύψατε το στήθος και θέλετε ιδή δια μιάς τρία συνάμα έτι πολυτιμότερα παράσημα, τρεις μεγάλας ουλάς. Αποκαλύψατε τον αριστερόν βραχίονα και θέλετε εύρη το μέγιστον ίσως των παρασήμων, απηρχαιωμένον κάταγμα μετά τινός δυσμορφίας. Αποκαλύψατε τον δεξιόν μηρόν και επ’ αυτού θέλετε εύρη παράσημον πολυτιμότερον πάσης οιασδήποτε ταινίας, μίαν δηλαδή τεραστίαν ουλήν. Αι πληγαί συχνά ηνοίγοντο αιμορροούσαι. Ο εξ αυτών πυρετός κατεβίβρωσκεν αυτόν. Η ζωή αυτού διήρχετο σχεδόν επί της κλίνης. Βαρεία νόσοι επήρχοντο, η δε ανάρρωσις εγένετο βραδυτάτη. Ταύτα ήσαν τα αγαθά ών έλαχεν ο Μακρυγιάννης ως αμοιβής των υπέρ της πατρίδος εξόχων υπηρεσιών αυτού. Πληγαί και ασθένειαι πολυώδυνoi, και μετ’ αυτών πενία δυσθεράπευτος ομοίως ως εκείναι”.

Στα Απομνημονεύματα του Μακρυγιάννη διαβάζουμε επίσης και για τον θάνατο του Γκούρα κατά την πολιορκία της Ακροπόλεως όταν “εις απάνου εις την φωτιάν τον βάρεσαν εις τον αμύλιγγα και δεν μίλησε τελείως”. Επίσης για τον θάνατο του Καραϊσκάκη, στο Φάληρο. Προηγουμένως ο Μακρυγιάννης περιγράφει πως φτιάχνοντα ταμπούρια μέσα στα βαλτόνερα “ήμαστε μέσα εις το νερό νύχτα και ημέρα. Μίαν βραδεία έβρεξε και γιόμωσε το καμίνι εις το νερόν κι από αυτό, όπου ήμουν αδύνατος μ’ έπιασε μια στένωσις σαν χτικίον (πιθανόν από βρογχόσπασμο, δύσπνοια). Ο Καραϊσκάκης τραυματισμένος “ήταν βαρεμένος εις τ’ ασκέλι παραπάνου εις τα φτενά ... Μας είπε με χωρατά. Εγώ πεθαίνω όμως εσείς να είστε μονιασμένοι και να βαστήξετε την πατρίδα. Την νύχτα τελείωσε και τον πήγαν εις την Κούλουρη και τον τάφιασαν”.

Ακόμη έχουμε στα απομνημονεύματα την πε-

ριγραφή ενός πολύ γενναίου περιστατικού που έχει ιατρικό ενδιαφέρον: “Ένας ατρόμητος άντρας από τους Κολοβάτες (είναι του Σαλώνου χωριόν), τον λέμε Μήτρο Καθάριον (αλήθεια καθάριος κι’ ατίμητος είναι), αφού τζακιστήκαμε στην χώρα και τραβηχτήκαμε εις το ψήλωμα, οι ειδικοί μας όλοι κ’ εμείς φκειάσαμε ταμπούρι και πολεμούσαμε. Αυτός ο δυστυχής ήταν μέσα εις την χώραν σε σπίτι μπασμένος. Αφού φύγαμε εμείς, αυτός έμεινες μόνος του. Του ρίχτηκαν οι Τούρκοι απάνου του, παίρνει ένα γιαταγάνι τούρκικον και σκοτώνει τέσσερους, κι εκεί οπού τον πολεμούσαν του δίνουν μίαν μαχαιριά εις την κοιλιά και σκοτώνει τον Τούρκον και με το μαχαίρι εις την κοιλιάν ήρθε εκεί όπου είμαστε εμείς, εις το ταμπούρι. Και δεν του πειράξαμεν το μαχαίρι, με τούτο εις την κοιλιά τον πήγαμε εκεί οπούταν οι ειδικοί μας και ήταν ο γιατρός, και τόβγαλε το μαχαίρι και με των μερμήγκων τα κεφάλια τόρραψε την κοιλιά. Και τράβηξε ο καϊμένος ένα χρόνον να γιατρευθή. Γέρευε και πάλε ξηλώνεταν, κι έβγαιναν οι κοπριές από την κοιλιά οπούταν η πληγή. Και ζή τώρα και δεν έχει ψωμί να φάγη”.

Ο Βλαχογιάννης επεξηγώντας την ραφή των τραυμάτων “δια κεφαλών μυρμηγκων” γράφει: έβάζαν μεγάλα μυρμηγκία να δαγκάσουν τα χείλη του τραύματος και μόλις αυτά κλείναν τα σαγόνια τους τα αποκεφάλιζαν. Κόβοντας το σώμα τους δηλαδή, αμέσως, έμενε το κεφάλι τους που σχημάτιζε έτσι “βελονιά ικανώς ισχυράν. Η δια κεφαλών μυρμηγκων ραφή των τραυμάτων υπάρχει και παρ’ αγρίοις λαοίς”.

Το 1851 ο Μακρυγιάννης άρχισε να γράφει ένα άλλο έργο που ονομάστηκε “Οράματα και Θάματα”. Εδώ αφηγείται θαύματα που συνέβησαν στον ίδιο, σε δικούς του και στην πατρίδα. “Τα 1837, γράφει, μου άνοιξαν οι πληγές του σώματός μου και έκανα αστενής τέσσερους μήνες. Είχα οχτώ γιατρούς, τέλος σώθηκαν οι ελπίδες και από μέναν και απ’ όλους τους γιατρούς...”. Από τους γιατρούς αυτούς που έκαμαν ό,τι μπορούσαν και ό,τι επέβαλε η επιστήμη τους και η εμπειρία τους, — επιστήμονες και εμπειρικούς— γνωστοί είναι: ο συγγενής του οικογενειακός γιατρός Αλέξανδρος, ο Πέτρος Ηπίτης, που είχε χρηματίσει και γιατρός του Υψηλάντη, ο ιατροχειρουργός Άγγελος Οικονόμου από το Δίστομο, ο Αναστάσιος Γούδας, ο αρχίατρος Δρ. Α. Λιντερμάουερ, ο Αν. Γεωργιάδης Λευκίας, ο Ι. Βούρος, ο Δ. Μαυροκορδάτος, ο Χασάν αγάς Κούρταλης.

Αυτείοι που καταφάνισαν την πατρίδα βάνουν τους δούλους και τους κόλακες τους, εκείνους οπούχουν ίσια την αρετή κι αγώνες και τους εγκωμιάζουν εις της 'φημερίδες κάθε ολίγον και φκειάνουν και 'στορίες. Φκειάνει μίαν ιστορία ο Αλέξανδρος ο Σούτζος εις το Γαλλικόν και λέγει σωτήρες της Ελλάδος τους φίλους του. Βάνει κι ο Κωλέτης τον Σουρμελή, στενόν φίλον του Γκούρα και της φατριάς τους και φκειάνει 'στοριαν και κατηγορεί ασυστόλως τον Δυσσέα, τον οχτρό του Κωλέτη, κι εγκωμιάζει πολύ τον Γκούρα και τους φίλους του. Με τέτοια αρετή γένηται 'στορία; Να μην του ειπής και τα καλά του και τα κακά του κάθε ενού, αλλά παθητικώς;

.....
 Τότε η άπειρη ευσπλαχνία του Θεού και η αγαθότης του μου 'δωσε φώτισιν και θάρρος. Πιάνω και φκειάνω μίαν σημαίαν και γράφω' «Εθνική Συνέλεψη, Σύνταμα». Λέγω' «Εις το όνομα του Θεού και της βασιλείας του σηκώνεται η σημαία της Πατρίδος!» και την είχα έτοιμη. Τελειώνοντας αυτό, έφκειασα τη διαθήκη μου κι έβαλα κηδεμόνας τίμιους ανθρώπους. Τότε τη διαθήκη την δίνω της γυναικός μου και της λέγω' «Πάρτο αυτό το χαρτί και βάλ' το σε μίαν πέτρα από κάτω να είναι σίγουρο να μην κάψουνε το σπίτι και καγή. Κι αν πάθω εγώ, να το 'χετε εσείς και ν' ακολουθήσετε καθώς γράφω».

Τη βελτίωση της υγείας του την αποδίδει στον Θεό “τον αληθόν γιατρόν” όπως γράφει. Και συνεχίζει: “Τους γιατρούς τους πλερώνομεν τον καθένα από 'να και από δύο τάλιρα την βίζιτα, και δεν μας γιατρεύουν, μας αποφασίζουν εις θάνατον. Αυτός ο γιατρός όπου μας ανασταίνει και μας διατηρεί, δεν του δίνομεν πλερωμήν, να μην το δοξάσουμε και να τον ευχαριστήσομεν;”.

Η γνώμη του για τους γιατρούς της εποχής του, που όχι δεν γιάτρευαν τον άρρωστο, αν και πληρωνόνταν ακριβά, αλλά και τον είχαν ξεγραμμένο έχει βέβαια κάποια δόση υπερβολής, γρά-

φει ο Άγγελος Παπακώστας. Όμως ο Μακρυγιάννης είχε πάθει πολλά. Οι γιατροί του Ναυπλίου όχι μόνο του αφαίρεσαν δύο πλευρές άσκοπα, αλλά και σκόπευαν να του κόψουν το χέρι, μετά την μάχη στους Μύλους.

Περιγράφει ακόμη θαυματουργική ίαση της γυναίκας του που “σάπισαν τα στήθη της την πονούσαν, οπού δεν κοιμόταν νύχτα και ημέρα. Αδυνάτισε πολύ από τα αίματα, από πλήθος αβλέλλες και γλιστήρια (κλύσματα) και γιατρικά, πλέον φρένιασε”. Όμως έγινε καλά η “χιλιδόνα του” (η γυναίκα του) και “δεν έμειναν ορφανά τό-

σα αδύνατα χιλιδονάκια”. Σημειώνουμε πως είχε συνολικά δώδεκα παιδιά από τα οποία σε μικρή ηλικία πέθαναν τα έξι.

Αναφέρεται και σε θαυματουργική θεραπεία από την Μεγαλόχαρη ενός παιδιού του “που έβγαλε το τρικούκουλο (δοθιήνες) και του άνοιξαν σε όλο του το σώμα είκοσι πέντε τρύπες και δεν μπόρεσαν να το γιατρέψουν όλ’ οι ιατροί της Αθήνας και απ’ όξω άλλοι πραχτικοί”.

Αναφέρεται ακόμη σ’ ενός αγωνιστού παιδί “που όταν σκοτώθη ο πατέρας του ετρελάθη και ξέκλαγε (ξέσχιζε) τα σκουτιά του και μνήσκει έτσι καθώς γεννήθη, κατήντησε να μην ζυγώνει ο άνθρωπος πλησίον του, τον είχαν δεμένο ως οχτώ μήνες, όπου ήταν και ποδάρια και χέρια πιασμένα”. Αυτό το παιδί το έστειλε με την μητέρα του και την αδερφή του στην Βαγγελίστρα της Τήνου και “ξημερώνοντας της χάρης της πάγει μια κοκκινοφόρα και το έλυσε και τότε αισθάνθη ο άνθρωπος σε τι κατάσταση ήταν, και ήβρε τα σκουτιά του μόνος του, και πήγε εις την Εκκλησίαν και θιάμαξε ο κόσμος όλος”.

Σ’ αυτό το βιβλίο περιγράφει και πάλι την μάχη στην Ακρόπολη “Όταν επληγώθηκα εις το Κάστρος των Αθηνών, μίαν ημέρα πήρα τρεις πληγές. Τότε οι άνθρωποι έλπιζαν ότ’ είμαι τελειωμένος και πατούσαν απάνω μου. Οι πληγές κι αυτό το πάτημα, ήρθα εις τον θάνατο ... αυτό το μέρος εις την κοιλιά μου έκανε ένα σύνασμα αίμα, σαν λάσπη του βαενιού. Όταν βγήκα έξω, μετά καιρό, εις τ’ Ανάπλι, μου είχε γένει έν’ απόστημα και μια πέτρα. Μαζώχτηκαν γιατροί από τα καράβια τα ξένα και οι ντόπιοι και μου διόρισαν μια κούρα με μαλαχτικά, με αβδέλες και άλλα μπάνια. Τέσσερους μήνες, διαλύθη αυτό. Από τότε εις τα 1849, (δηλαδή 23 χρόνια μετά), με ήβρε το ίδιον. Αίμα και συγχρόνως αδύνατος ο τόπος εκεί. Μίαν ημέρα έκανα τις μετάνοιές μου, αιστάνθηκα πόνο,

βγαίνει και το ξίγκι μου (κήλη). Πλακώσανε οι γιατροί, μου το ’δεσαν καλά”.

Ο Μακρυγιάννης δεν υπέφερε μόνο από “τις αστένειές του” αλλά και από τις συνέπειες της πολεμικής του κατά της αδικίας και ιδιοτέλειας ορισμένων φορέως της εξουσίας που άφηναν τους αγωνιστές που είχαν θυσιάσει τα πάντα για την ελευθερία “να διακονεύσουν και να ταλαιπωρούνται ξιπόλητοι, γυμνοί, νηστικοί στα σοκάκια εκείνης της ματοκυλισμένης πατρίδος” αντίθετα με άλλους που “βάνοντας την αρετή στα σίδερα, γύμνωσαν τον τόπο με το πλιάτσικο”.

Τελειώνοντας, μια συγκινητική εικόνα που δείχνει το ψυχικό του μεγαλείο. Μετά την καταδικαστική απόφαση σε θάνατο από το δικαστήριο οδηγήθηκε από τους χωροφύλακες στη φυλακή του Στρατιωτικού Νοσοκομείου. Τότε, όπως γράφει η εφημερίδα *Αιών* στις 13/3/1853 “διερχόμενος όπισθεν της Ακροπόλεως και ιδών την θέσιν όπου άλλοτε επληγώθη πολεμών υπέρ της πατρίδος κατά των τυράννων αυτής, ήρξατο άδων αρματολικόν τραγούδιον ηρωϊκόν μετά καρδιάς γενναίας, δια φωνής καθαράς και ατρόμου, συγκινησας τους ακούοντας μέχρι δακρύων”.

Μια από τις χάρες του Μακρυγιάννη έγραφε ο Γ. Σεφέρης, είναι το συναίσθημα πως έχουμε στο πλάι μας έναν οδηγό –τόσο ανθρώπινο– που είναι στο μέτρο των πραγμάτων και των όντων.

Πηγές

Μακρυγιάννη Απομνημονεύματα (εκδόσεις Γαλαξίας, Δωρικός, Ζαχαρόπουλος, Μέλισσα (εισαγωγή Σπύρου Ασδραχά), Μπάυρον.

Γ. Σεφέρης: Δοκιμές (ένας Έλληνας: ο Μακρυγιάννης).

Δ. Σταμέλος: Μακρυγιάννης – Το χρονικό μιας εποποιΐας” Εστία.

Γ. Μαρρές: Μακρυγιάννης – ένας γενναίος πατριδοφύλακας, Καλέντης.

Μακρυγιάννη: Οράματα και θάματα (Μορφωτικό ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης). Τετράδια ευθύνης: για τον Μακρυγιάννη.